

A korona mint közjogi szimbólum, különös tekintettel a Szent Korona ősiségére

I. A problematikáról általában

Az államnak és az államiságnak szimbolikus formában való megjelenítése koronként, kultúránként meglehetősen változó képet mutat.² E helyen nem vállalkozhatunk a jelenség részletes történeti változásainak bemutatására.³ Vizsgálódásaink kizárólag az európai monarchiáknak és a koronaszimbólumnak a kérdésére szorítkozik, e kapcsolatnak is csupán kezdeti szakaszára.

Általánosan megemlíthető, hogy a monarchikus államforma az ókorban annak ellenére nem kapcsolódott össze a korona kiemelt szimbólumának használatával, hogy maga a korona, mint sajátos uralkodói fejék ókori eredetű. Lényegében az államnak mint sajátos entitásnak a szimbolikus megjelenítése is meglehetősen változékony képet mutat az ókor idején, noha már a legkorábbi időkben is ismeretesek bizonyos uralkodói, kvázi állami szimbólumok.

Az ókorban általában valaminő vallási szimbólummal, valamely istenség többnyire utalásszerű ábrázolásával kapcsolódott össze az uralkodás, közvetve pedig az államiság jelzése, vagy éppenséggel hiányzott mindennek a következetes megjelenítése. Ebből a szempontból is újdonságot hoz a Róma, noha távolról sem a kezdetektől, a királyság, hanem éppenséggel az érett köztársaság korától kezdve. A római korban meglehetősen általánosan alkalmazott állami szimbólummá vált a S.P.Q.R. (Senatus Populusque Romanus) rövidítés, mégpedig vagy önmagában, vagy babérkoszorúval övezetten, vagy a babérkoszorú alatt megjelenítve, esetleg a római birodalmi sas (ezen égi és földi szférát összekötő lény) ábrázolásával kiegészítve.⁴ Kr. e. 287-ben a plebejusok törekvésének sikereként megszűnt a népgyűlési határozatok érvényességének szenátusi jóváhagyáshoz való kötése, és ez a plebejusok és patríciusok teljes jogegyenlőségét jelentette. Ez a rövidítés, ennek a közjogi állapotnak a kialakulását fejezte ki, annak ellenére fontos dátum ez, hogy talán nagyobb, szimbolikusabb, és a 287-es közjogi változást is előkészítő áttörésnek számított, hogy Kr. e. 300-tól kezdve végre a plebejusok is betölthettek papi tisztségeket. Utóbbi jelentősége abban ragadható meg, hogy formálisan is létrejött az egységes római vallás, megszűnt a két társadalmi réteget elválasztó szakrális határvonal.

A S.P.Q.R. szimbólum lényegében azt fejezte ki, hogy Rómában a hatalmat a senatus és a nép együttesen gyakorolja. Minthogy magára az államra, mint elvont entitás megjelölésére egészen Machiavelli Fejedelem című művének „stato” kifejezéséig voltaképpen nem volt külön fogalom,⁵ így a római rövidítést egyfajta állami, államot szimbolizáló jelzést értelmezhetjük.

¹ Habilitált egyetemi docens, NKE, ÁNTK, szmodis.jeno@uni-nke.hu

² Különösen figyelemreméltóak ebből a szempontból az ókori Kelet sztélái, faragott határkövei, kudurrui, amelyek az államterület határainak kijelölésén túl gyakorta utaltak az adott közösség vallási képzeteire is. Ezek egyik igen szép és híres példája I. Nabú-kudurri-uszur (Kr. e. 1124-1103) határköve, amelynek felső sorában Istár csillaga, Szín félholdja és Samas napkorongja szerepel. Michael Roaf: A mezopotámiai világ atlasza. Helikon – Magyar Könyvklub, Budapest, 1998. 76.

³ E kérdés mozaikszerű vizsgálatára nézve lásd például: Pongrácz Alex: *A Leviatán mint politikai szimbólum az államelméleti gondolkodásban*. <https://www.ludovika.hu/blogok/korblog/2022/04/12/a-leviatan-mint-politikai-szimbolum-az-allamelméleti-gondolkodásban/> (Letöltés: 2022. 05. 18.)

⁴ Mary Beard: S. P. Q. R. Az ókori Róma története. Kossuth Kiadó, Budapest, 2018. Különösen 35-98.

⁵ Galamb György: *Állam és hatalom : Machiavelli stato-fogalma a 14-16. századi itáliai államfejlődés tükrében*. In: Aetas, 1986. 2 évf. 3 szám. pp. 24-45.

Különösen figyelemre méltó, ám sok szempontból érthető is, hogy e szimbólum alkalmazása lényegében változatlanul megmaradt a császárság korában is. Függetlenül tehát attól, hogy Róma államformája de facto megváltozott. Nagy jelentősége van azonban itt a de facto kifejezésnek, hiszen de iure a köztársasági berendezkedés sokáig érintetlennek tekinthető. A császárkort előkészítő principátus időszakának egyeduralkodói ugyanis formálisan kényszerűen ügyeltek a köztársasági formák megtartására, és Rómában valójában soha nem is került sor a köztársasági államformával való olyan éles szakításra, ami az a nyugati történelemből ismert, illetve a formális változásokat viszonylag pregnánsabban elhozó dominátus korában is megmaradt az államiságnak e sajátos szimbóluma.

II. A koronaábrázolások numizmatikai megközelítése

A koronának⁶ mint sajátos uralkodói fejékek és szimbólumnak a kialakulását több – más forrás mellett – leginkább talán a pénzérmék ábrázolásain keresztül tudjuk nyomon követni.

Az ágas korona, vagy más elnevezéssel sugárkorona már Dareiosz perzsa király (Kr. e. 549-486) aranypénzén, a dareikoszon feltűnik. A dareikoszt nagyjából 96%-os tisztaságú aranyból verték, és hozzávetőleg 8 grammos érme volt.⁷ A későbbi, római ábrázolásokhoz képest figyelemre méltó, hogy az – egyébként egész alakban, fél térdeplő helyzetben ábrázolt – személy fején elhelyezkedő korona megközelítőleg vízszintes elhelyezkedésű volt, és az uralkodó homloka fölötti részt is takarta, illetve pántja nem szalag-, hanem abroncsszerű volt. Ez a koronaábrázolás és korona viselési mód tehát lényegében igen hasonlatos a későközépkori uralkodói fejékek formájához és használati módjához.

Az uralkodói arcképpábrázolás Nagy Sándor pénzein jelenik meg először. A Sándor korából és a Sándor utáni korszakból is ismeretesek olyan pénzek, amelyeken az uralkodó különféle fejékeket visel, ezek azonban kevésbé pregnáns módon emlékeztetnek a később klasszikussá vált koronaábrázolásokra.⁸

A római korszakban az uralkodókat jellemzően babérkoszorúval a fejükön ábrázolták. A Kr. u. 54-68 között uralkodó Nero pénzreformjával jelenik meg a sugárkorona a római pénzérméken.⁹ A sestertius mellett vernek két as értékű ún. dupondiust is. A pénzeket tehát ettől kezdve, a címlet megkülönböztetése céljából párhuzamosan van jelen mind az uralkodói babérkoszorú, mind pedig a sugárkorona.

Utóbbival kapcsolatban azonban három dolog igen figyelemre méltó. Egyfelől az, hogy a pánt szalagszerű, mégpedig oly módon ábrázolva a fejen, hogy a szalag a tarkónál megkötve jelenik meg. Másfelől a sugárkorona nem éri az uralkodó homlokát, elhelyezkedése lényegében azonos a babérkoszorúk ábrázolásával. Tehát kissé hátracsúszott állapotban, a tarkótól a fejközép előtti részig ér. A harmadik érdekesség talán a legfigyelemreméltóbb. Míg a babérkoszorút – többnyire az uralkodók, vagy más illusztris személyek – legalább alkalmilag ténylegesen is viselték (erre utalnak az érmeken lévő ábrázolásokon kívül az egyéb, például szobrászati emlékek), addig a sugárkoszorú viselésére semmi adat nem merül fel. Sem ilyen

---

⁶ Lásd a magyar Szent Koronáról Bódi Stefánia: A Szent Korona-eszme jelentősége a magyar közjogi gondolkodásban, különös tekintettel Werbőczy Tripartitumára, In: Csehi Zoltán; Szabó István; Schanda Balázs; Varga Zs. András (szerk.) A Hármaskönyv 500. évfordulóján: A boldogságos Szent Erzsébet özvegy ünnepén, Budapest, Magyarország: Pázmány Press (2015) 225 p. pp. 55-74. 20 p.

⁷ Vargyas Péter: A pénz története Babilóniában a pénzverés előtt és után. Pécsi Tudományegyetem, Ókortörténeti Tanszék – L'Harmattan Kiadó, Pécs – Budapest, 2010. 121-149.

⁸ Torbágyi Melinda: Nagy Sándor pénzverése. Szépművészeti Múzeum kiadványa, Budapest, 2011.

⁹ Ürögdi György: Nero. Gondolat Kiadó, Budapest, 1977. 169-172.

jellegű tárgy, sem a pénzérméken kívüli, egyéb ábrázolás nem maradt fenn, és ilyen viseletre utaló irodalmi emlékekkel sem rendelkezünk.

A római hagyományt követi Nagy Theodorik keleti gót király V. század végén vert pénze is.¹⁰ Egyik címleten az ő idejében is megjelenik a sugárkorona, ám kissé sűrűn, fésűs elrendezésben, egyúttal a pánt szalagszerű jellege is megmarad. Különösen izgalmas Itália keleti gót korszakából a Theodorik Amalasantha nevű lányának uralkodótársaként szereplő Theodahadnak a pénzérméje. Itt a későbbi, a XI. században feltűnő kamelaukionnak nevezett keresztpántos forma jelenik meg, gyöngysorai által is nagy hasonlóságot mutatva a Szent Koronával is. Figyelmet érdemel itt az is, hogy a korona viselési módja immár nyugati típusú, tehát a tarkótól a homlokhoz közelít, pántja pedig nem szalag, hanem abroncsjellegű.

Az igencsak elnagyolt, kezdetleges kivitelezésű meroving érméken a sugárkorona sematikus ábrázolása megint csak a római előképeket követi: szalagszerűséghez közelebb álló pánt, amely a fejen a babérkoszorú viselési módja szerint helyezkedik el. A Nagy Károly személyéhez kötött érméken az uralkodó ábrázolása hagyományos római módon, babérkoszorúval történik, az uralkodó csupán ólombulláján jelenik meg egy olyan, nehezen kivehető fejfedőben, amelynek alsó része pántszerűnek mondható, mindazonáltal e viselet sem ágas-, vagy sugárkoronát, sem keresztpántos, kamelaukiont nem mintáz. Az állítólag Nagy Károlyt ábrázoló, Metzben származó, ma a Louvre-ban található kisméretű lovas szobron az alak fején található korona abroncsával, négy, növényt, mégpedig hármassal formázó ágacs-kájával már valamelyest emlékeztet a nyugati típusú koronára, azonban a szobornak a valódi kora, illetve az ábrázolt személy kiléte egyaránt vitatott. Merőben közmegegyezésen alapul, hogy a lovon ülő szakállas, bajszos alak azt a Nagy Károlyt mintázza, akiről hiteles ábrázolás egyébként nem maradt fenn, és akinek pénzein az uralkodó arcszörzet nélkül, és babérkoszorút viselve látható. Megjegyzendő, hogy a Károlyhoz kötött ólombullán ugyancsak jól borotvált férfifej szerepel. Valószínűnek tűnik, hogy maga a lovas szobor a karoling időköt követően készült. Közismert tény ugyanis, hogy a karoling kor plasztikájának ez az egyetlen értékelhető alkotása, így datálása összehasonlíthatóság, a stíluskritikai elemzés lehetőségeinek hiányában több mint problematikus. Figyelmet érdemel azonban, hogy az uralkodó fején egy olyan koronátípus látható, ami nagyban emlékeztet az Ottók idejéből származó ún. esseni koronára. Utóbbin négy „ág” található, akárcsak Nagy Károly állítólagos ábrázolásán, egyúttal az esseni koronát tartja ma a kutatás az első ún. lilios koronának. A korona liliosokat formázó ágai nagy hasonlóságot mutatnak a szobor lovasának fejét ékítő korona növényi alakzatokat mintázó ágaihoz. Ez a korona azonban egy gyermek számára készülhetett, hiszen átmérője 12,5 cm. Többek között e tényből származhat a feltételezés, hogy a koronát a három esztendő III. Ottó 983-as koronázására készítették.

Ami azonban bizonyosnak tűnik mind a numizmatikai, mind pedig az egyéb, képzőművészeti ábrázolások alapján, hogy az uralkodók koronával, mint kifejezetten és mással nem helyettesíthető monarchikus attribútummal való megjelenítése aligha tehető a X-XI. századnál korábbra. Erre utalnak azok az ábrázolások, amelyek a koronát és a babérkoszorút lényegében alternatívaként jelenítik meg, illetve a diadémot, gyűrű alakú pántkoronát mintegy a babérkoszorú helyett ábrázolják az uralkodók fején.¹¹

---

¹⁰ Željko Demo: A new semmissis of Theodoric minted in Rome at the beginning of the reign of emperor Anastasius: What Does it uncover? Numizmatičke Vijesti 72. 2019. 39-48.

¹¹ http://acta.bibl.u-szeged.hu/40440/1/aetas_1990_003_144-152.pdf
http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/A_trtnelem_segdtudomnyai/4_az_egyetemes_pnzvers_trtnebl.html

III. A korona kérdésének irodalmi megközelítése

Ha a koronának, mint mással nem helyettesíthető uralkodói és közjogi szimbólumnak¹² a történetét irodalmi oldalról közelítjük meg, rögtön szemünkbe ötlük Szent István király munkája, az Imre herceghez intézett Intelmek. Ebben a tíz rövid fejezetből álló műben – véletlenül-e, vagy szándékosan – éppen tíz alkalommal fordul elő a korona kifejezés, mégpedig határozottan az uralom szimbólumának értelmében. A szöveg szerint a felsorolt királyi erények nem mások, mint a korona ékei, vagy olyan jellemvonások, amelyek a korona megbecsülésének, vagy a koronára való érdemességnek a megnyilvánulásai.

Az Intelmek vonatkozásában az irodalom gyakorta utal arra, hogy az nem más, mint a középkori Európában divatos királytükörnek, mint sajátos műfajnak magyarországi megjelenése. A katolikus lexikon e műfajról a következőket írja: „**királytükör**: kora középkori irodalmi műfaj (→tükör). - A Karoling-birod. bomlása után vált népszerűvé. Rendeltetése, hogy mintegy tükröt tartva a kir. elé bemutassa a jó uralkodó mintaképét.” Mármost, ha a királytükör a Karoling-birodalom bomlása után vált népszerűvé, úgy e műfaj virágkorát a X. század előtt hiába keressük. Az istváni intelmekkel valamelyest összevethető alkotás Burgundi Wipo (995-1048) Proverbia (Szólások) című, 1027-28 körüli, III. Henrik számára írt munkája, ami – túl azon, hogy szólások foglalatoként kevésbé értékelhető a királytükör műfajának maradéktalanul megfelelő alkotásként – nyilvánvalóan később is jött létre, mint első királyunk Intelmei. Az 1000 és 1007 között született és 1031-ben meghalt Imre hercegnek szánt mű ugyanis nyilvánvalóan legkésőbb 1010 és 1020 között készülhetett.

A királytükör műfaja történetének önmagában is nagy jelentősége van, és bővebb irodalmi kutatást, elemzést igényelne annak a kritikai feltérképezése, hogy a keresztény középkor uralkodóinak illetve uralkodójelöltjeinek szánt írások közül melyek azok, amik a szó legszorosabb értelmében véve is megfelelnek az utóbb speculum regisnek nevezett műfaj követelményeinek. Érdemes volna továbbá a ma a királytükör műfaji megjelölése alatt említett emlékeket tipizálni. Ezzel valamelyest talán eloszthatóak lennének azok a bizonytalanságok, amelyek például Cathwulf 775 körüli, Nagy Károlyhoz intézett levelével kapcsolatosak.

Mint említettük, Szent István Intelmeivel kapcsolatban a hazai szakirodalom gyakorta utal arra, hogy az nem más, mint a középkori Európában divatos királytükörnek sajátos magyarországi megjelenése. Különös nagyvonalúsággal állapítja meg több munka is, hogy e mű lényegében ismert nyugati sémákat alkalmaz, mintegy azt sugallva, hogy Szent István Intelmei valaminő megkésett visszfénye volna a fejlett Nyugat felettébb gazdag királytükör-irodalmának. Ha elfogadjuk a katolikus lexikon vonatkozó címszavának közlését, nevezetesen, hogy a műfaj a Karoling birodalom bomlása után, tehát csak a tizedik században válik népszerűvé, egyúttal feltételezzük, hogy ebben a vonatkozásban is elsődlegesen német hatásokkal kell számolnunk, úgy nagyjából I. Ottó német király (936-973), majd német-római császár (962-973) személye körül és korának táján érdemes keresnünk az irodalmi mintákat. Ehhez képest sem vele, sem apjával, I. Henrik szász herceggel (912-936), majd német királlyal (919-936) kapcsolatban nem ismerünk ilyen forrásokat.

A – bár kétségtelemül nem forrásértékű – Mirrors for princes Wikipedia szócikk bizonyos meglepetéssel szolgál.¹³ Ez, túl azon, hogy felsorolja a királytüköröknek nevezhető koraközépkori és Karoling forrásokat a VI. századi Tours-i Gergelytől a IX. századi Reimsi Hincmarig, a X. századra vonatkozóan nem közöl adatokat, a XI. század vonatkozásában pedig elsőként említi az 1010-es évekre datált Szent István-i Intelmeket. Eszerint 882 és 1010 között nem rendelkezünk adatokkal középkori királytükörökre vonatkozóan, majd a szócikk ezt

¹² Bódi Stefánia: Different Concepts on the Doctrine of the Holy Crown in the Works of Ferenc Eckhart, Ákos Timon and Emma Bartoniek, JOGELMÉLETI SZEMLE, 17: 2 pp. 18-32. 15 p. (2016)

¹³ https://en.wikipedia.org/wiki/Mirrors_for_princes#Early_Middle_Ages

követően számos nyugati forrást említ egészen a 15. századig. Ez a körülmény azonban sokkal inkább az istváni mű originalitása mellett szól, semmint annak kópiaszzerűsége mellett.

IV. Záró gondolatok

Visszatérve azonban az eredeti problémánkra, nevezetesen a koronának, mint közjogi szimbólumnak a kérdésére, megállapítható, hogy numizmatikai oldalról nem igazolható a koronának mint mással nem helyettesíthető uralkodói jelvénynek a nyugati megléte a X-XI. századot megelőzően, irodalmi oldalról pedig éppenséggel úgy tűnik, hogy Szent István király Intelmeiben a korona, mint szimbólum igen határozottan jelenik meg.¹⁴ Mégpedig egy olyan műben, ami közelmúltra visszatekintő, de legalábbis százharminc évnél nem régebbi előképekkel nem rendelkezett. A meglehetősen régi előképek azonban olyan korszakban, nevezetesen a Karoling időkben születtek, amelyben – mint azt numizmatikai oldalról vizsgálva megállapítottuk – a korona távolról sem volt egyértelmű és határozott uralkodói és közjogi szimbólum. Figyelembe véve a magyar Szent Koronának a magyar közjogi hagyományokban betöltött kitüntetett szerepét és jelentőségét is, alaposan feltételezhető, hogy a koronának kitüntetett, és mással nem helyettesíthető uralkodói, közjogi szimbólumként való európai elterjedésében nem csekély szerepet játszhatott a sajátos, magyar koronatisztelek is.¹⁵

Mindennek megnyugtató tisztázása természetesen további irodalmi, történeti, numizmatikai és régészeti vizsgálódásokat igényel, nem utolsósorban a Karoling kor irodalmi hagyatékának alaposabb tanulmányozását. Utóbbi vonatkozásban nem csekély nehézséget okoz a kérdéses korra vonatkozó dokumentumok sokszor vitás jellege, a hamisítások nagy száma. Jelen kísérletünkben pusztán egy lehetséges értelmezését adtuk bizonyos tárgyi és irodalmi emlékek koronaszimbolikával való összefüggésének, egyúttal javaslatot fogalmaztunk meg a további kutatási irányokra vonatkozóan. Mindezt pedig abban a reményben, hogy a további kutatások eredményeként hitelesebb képet alkothatunk mind az európai, mind pedig a hazai közjogi gondolkodás geneziséről.¹⁶

---

¹⁴ Erre vezethető vissza azon közjogi felfogás, miszerint nem a király uralkodik, hanem a korona. Ld. Szalai József-Cservák Csaba: A Történelmi/Történeti Alkotmány és értelmezési kérdései az új magyar Alaptörvény fényében, *Létünk*, 2017/2., 12. o.

¹⁵ E kérdést bővebben is vizsgálja: Pongrácz Alex: Geschichte der ungarischen Souveränitätsauffassung. In Szalai Zoltán – Orbán Balázs (Hrsg.): *Der ungarische Staat. Ein interdisziplinärer Überblick*. Springer International Publishing, Berlin, 2021, 211–223.; Pongrácz Alex: Mozaikok a magyar szuverenitásfelfogás történetéből. In Karácsony András (szerk.): *Szuverenitáskérdések. Elméletek, történetek*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2020, 98–113. Vö. Cservák Csaba (2009): Visszaállítható-e a történeti alkotmány? *Nagy Magyarország*, 1. évf. 4. sz. 4–10.

¹⁶ Vö. Cservák Csaba (2010): Történeti jogfolytonosságot. In Csizmadia László et al. szerk.: *Társadalmi Szerződés*. Budapest, Civil Összefogás Fórum – Püski Kiadó. 73–79.